

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЗМІСТОВО- ФУНКЦІОНАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олена Богданівна Будник,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
вул. Коновальця, 44, кв.7, м.Івано-Франківськ, 76018,
E-mail: budolen@yahoo.com, тел.: 097-4439644.

У статті обґрунтовано змістово-функціональні засади професійної підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності, зокрема представлено сукупність методологічних принципів, визначено напрями та орієнтовний зміст цієї діяльності, методи й форми організації соціально-педагогічного процесу в умовах початкової школи. Подано авторське розуміння теоретико-пізнавальних і прикладних функцій соціально-педагогічної діяльності вчителя.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, професійна освіта, методологічний інструментарій, підготовка майбутніх учителів, соціально-педагогічна профілактика, інклюзивне навчання.

Будник Елена Богдановна. Подготовка будущего учителя к содержательно-функциональному моделированию социально-педагогической деятельности

В статье представлено содержательно-функциональные основы профессиональной подготовки будущих учителей к социально-педагогической деятельности, в частности обосновано совокупность методологических принципов, определены направления и ориентировочное содержание этой деятельности, методы и формы организации социально-педагогического процесса в условиях начальной школы. Подано авторское понимание теоретико-познавательных и прикладных функций социально-педагогической деятельности учителя.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, профессиональное образование, методологический инструментарий, подготовка будущих учителей, социально-педагогическая профилактика, инклюзивное обучение.

Budnyk Olena Bogdanovna. Training of a future teacher in content-and-functional modelling of social and pedagogical activity

In the article there are grounded content and functional principles of professional training of future teachers in social and pedagogical activity, in particular there is represented the totality of methodological principles, determined the areas and approximate content of this activity, methods and forms of organization of social and pedagogical process in an elementary school. It is given the author's understanding of theoretical-and-cognitive and applied functions of social and pedagogical activity of a teacher.

Key words: social and pedagogical activity, professional education, methodological tools, further teachers training, social and pedagogical prophylaxis, inclusive training.

Постановка проблеми. Реформування вищої педагогічної освіти в умовах інтегрування до світового освітнього простору актуалізують проблему професійної підготовки вчителя до соціально-педагогічної діяльності на засадах людиномірності, гуманізму. В сучасних умовах значно розширились соціально-педагогічні функції вчителя, тому важливим завданням професійної освіти вважаємо розроблення й обґрунтування змістово-функціональних стратегій соціально-педагогічного процесу фахової підготовки майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень. Фундаментальні проблеми змісту соціально-педагогічної діяльності, професійної підготовки соціальних педагогів, соціалізації учнівської та студентської молоді досліджують В. Бочарова, О. Безпалько, А. Капська, А. Мудрик, С. Савченко, М. Сакурова, С. Харченко та інші. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відображено в наукових працях таких учених, як: Н. Бібік, І. Бужина, Н. Глузман, О. Комар, С. Литвиненко, Е. Ляска, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Отич, І. Пальшкова, О. Савченко, Л. Хомич та ін. Однак проблему професійної підготовки майбутнього фахівця до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі з урахуванням сучасних нормативно-правових документів, що стосуються початкової загальної освіти, вважаємо висвітленою недостатньо.

Мета статті – обґрунтувати змістово-функціональні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності.

Виклад результатів дослідження. Проблема підготовки майбутнього вчителя до ціннісного усвідомлення й виконання ним соціально-педагогічної діяльності як складової професійної діяльності не може бути вирішена без опертя на сукупність методологічних принципів як “основних вимог до її змісту, організації та здійснення” [2, с. 56].

Принцип (лат. *principium* – начало, основа) – те, що лежить в основі певної сукупності фактів або знань [11, с. 365]; вихідне положення певного вчення, теорії; керівна ідея, основне правило діяльності [15, с. 227]. І. Зязюн під принципами розуміє “сукупність свідомих, рефлексованих і безсвідомих, не відрефлексованих установок, що визначають за схемою діяльності (постановка задач, використовувані для їх вирішення засоби, загальна оптимізація процесу тощо) отримуваний у підсумковій продукт” [8, с. 20].

Російські вчені (М. Галагузова, В. Нікітіна та ін.) приводять такі принципи соціально-педагогічної діяльності (СПД): природовідповідності й культуровідповідності; особистісно-діяльнісного підходу до аналізу й

перетворення соціуму, системи взаємодії людини з соціальними інституціями; соціокультурної спрямованості соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями дітей і молоді; превентивності, профілактичного впливу при реалізації соціальної політики на різних рівнях; пріоритету сім'ї у всіх напрямках СПД у соціумі; міжвідомчої координації цієї діяльності в соціумі; відкритості соціально-педагогічних систем; єдності практичного (перетворювального), теоретичного (пізнавального, дослідницького) і освітнього змісту СПД [16].

Очевидно, *принципи соціально-педагогічної діяльності вчителя* є відображенням передусім її педагогічного спрямування, водночас і синтезом основних характеристик соціально-психологічної практики, превентивно-корекційної роботи з молодшими школярами. Тому, орієнтуючись на дослідження відомих науковців у сфері філософії та методології освіти (В. Андрущенко, Ю. Бабанський, І. Бех, Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.), соціальної педагогіки та соціальної роботи (О. Безпалько, І. Зверева, О. Карпенко, А. Капська, А. Мудрик, З. Шевців та ін.), нами окреслено основні принципи соціально-педагогічної діяльності вчителя початкової школи:

принцип природовідповідності означає врахування багатогранної природи дитини (її анатомо-фізіологічних, психологічних, вікових, соціальних, національних, гендерних та інших особливостей);

принцип культуровідповідності – відповідність змісту СПД набуткам національної та загальнолюдської культури;

принцип цілеспрямованості передбачає спрямування соціально-виховної діяльності на досягнення поставленої мети з урахуванням запитів суспільства;

принцип системності – узгодженість, послідовність і взаємозв'язок форм, методів і прийомів у вирішенні соціально-педагогічних проблем вихованців на основі системного використання відповідних технологій;

принцип гуманізму – визнання дитини найвищою соціальною цінністю, повага до її прав і свобод, виявлення емпатії та альтруїзму;

принцип конфіденційності – нерозголошення результатів СПД та доброзичливе ставлення вчителя до відвертих зізнань, почуттів, таємниць учнів та

їхніх батьків;

принцип толерантності – терпимість у комунікації з представниками різних соціальних та етнічних груп, активна протидія негативним впливам соціального середовища, уникнення упередженості в оцінюванні поведінки учнів;

принцип педагогічного оптимізму, що ґрунтується на душевному піднесенні, життєрадісності, морально-психологічному комфорті у процесі соціально-виховної взаємодії в мікросоціумі;

принцип диференціації та індивідуалізації – вибір технологій соціально-педагогічної діяльності з максимальним урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів;

принцип оптимізації передбачає вибір найефективнішого за даних умов поєднання форм, методів і прийомів СПД задля досягнення максимальних результатів у скорочені терміни;

принцип превентивності полягає у запобіганні та попередженні асоціальних дій учня;

принцип гармонії родинно-шкільної взаємодії – налагодження продуктивної соціально-педагогічної співпраці між учителями та батьками учнів.

У професійній підготовці майбутнього вчителя чільне місце належить його готовності до реалізації головних завдань за визначеними напрямками соціально-педагогічної діяльності: соціально-педагогічна превентивізація та реабілітація дезадаптованих і соціально депривованих дітей, здійснення системи превентивних впливів із попередження асоціальності; консультативна допомога батькам “проблемних” дітей; робота з обдарованими учнями; організація спортивно-оздоровчої, дозвілдової та інших видів соціально активної діяльності школярів; робота в умовах інклюзивного початкового навчання. Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя полягає в його готовності до реалізації цих напрямів, що визначають зміст відповідної діяльності.

Орієнтовний зміст соціально-педагогічної діяльності вчителя початкової школи

<i>Напрями діяльності</i>	<i>Орієнтовний зміст СПД</i>
Соціально-педагогічна профілактика	<p>Конструювання та аналіз навчально-виховного процесу на з метою виявлення можливостей перетворення школи як відкритої соціально-педагогічної системи в адаптивно-розвивальне середовище для формування соціально-культурного досвіду учнів початкових класів.</p> <p>Попередження шкільної дезадаптації дітей (корекція соціальної мотивації учіння, емоційного сприйняття учнів і класу, індивідуальних можливостей, виявлення конфліктних ситуацій у мікросоціумі тощо).</p> <p>Робота вчителя в плані соціально-профорієнтаційного самовизначення молодших школярів.</p>
СПД з девіантними учнями	<p>Робота з соціально незахищеними учнями: надання допомоги дітям, що перебувають у кризових умовах життєдіяльності, педагогічна підтримка дітей, що в силу різних причин залишилися без батьківської опіки.</p> <p>Робота з соціально неблагополучними учнями: ресоціалізація дезадаптованих і соціально запущених дітей різних типів, корекція та реабілітація дітей з девіантною поведінкою.</p> <p>Створення умов для саморозвитку, самореалізації девіантних дітей у середовищі ровесників, запобігання негативного впливу масової культури, стереотипів асоціальної поведінки, міжособистісних конфліктів в умовах навчально-виховного процесу; сприяння реалізації соціальних потреб в умовах соціальної дезорганізації; допомога в подоланні соціальної інфантильності шляхом формування навичок суспільно позитивної діяльності, становлення громадянської позиції школяра.</p>
	Соціально-педагогічна підтримка обдарованих і соціально активних учнів; розкриття їхніх здібностей, нахилів, талантів; розвиток пізнавальних інтересів і можливостей (академічних, психомоторних,

СПД з обдарованими учнями	інтелектуальних, мистецьких, творчих, лідерських), виявлення явної та прихованої обдарованості; налагодження спільної діяльності з батьками в аспекті створенні спеціальних умов для ефективної соціалізації дітей у мікросередовищі. Здійснення індивідуального підходу в навчально-виховному процесі та визначення розвивальних технологій у роботі вчителя з одарованими й талановитими учнями.
Діагностика та співпраця з сім'єю	Налагодження соціально-педагогічної співпраці вчителя з батьками учнів. Психолого-педагогічна діагностика батьків на предмет виявлення (відновлення) їхнього соціально-виховного потенціалу й типових труднощів (помилки) у соціокультурному вихованні дітей. Попередження неконструктивного педагогічного впливу та різних форм насильства на дітей. Підвищення рівня педагогічної культури сім'ї, соціально-педагогічне консультування батьків (опікунів), допомога сім'ям "групи ризику", психолого-педагогічна корекція виховного впливу на дітей у неблагополучних родинах, залучення батьків до спільної з дітьми участі в суспільно-трудова й культурно-дозвільній діяльності в умовах школи й поза нею.
Робота в умовах інклюзивної освіти	<p>Виявлення дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Адаптація соціально-виховного та освітньо-розвивального середовища для забезпечення однакового доступу до освіти, у т.ч. дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у початковій школі.</p> <p>Вивчення змісту та особливостей роботи вчителя в інклюзивних класах (ознайомлення з нормативно-правовою базою, дидактично-розвивальним і матеріально-технічним забезпеченням школи тощо), психологічний та соціально-педагогічний супровід (супроводження) учнів з особливими освітніми потребами та їхніх батьків.</p> <p>Оволодіння соціально-педагогічними методиками задля ефективного соціокультурного виховання й розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності в інклюзивних класах. Розроблення стратегій соціально-педагогічної діяльності з використанням</p>

	<p>можливих ресурсів і партнерських зв'язків громади.</p> <p>Превентивна робота вчителя з подолання упереджень й дискримінації учнів з особливими освітніми потребами, формування толерантного, суспільно позитивного ставлення до них з боку ровесників та педагогічних працівників школи, надання спеціальних послуг відповідно до освітніх потреб дітей. Залучення учнів з особливими освітніми потребами та їхніх батьків (опікунів) до активної суспільно значущої діяльності в мікросередовищі школи.</p>
Соціально-культурна анімація	<p>Розроблення та впровадження спеціальних соціально-культурних анімаційних програм організації дозвілля молодших школярів у мікросоціумі.</p> <p>Соціально-педагогічний супровід учнів у різнобічній позаурочній діяльності (культурно-масовій пізнавальній, дозвільній, спортивно-оздоровчій, суспільно-трудовій) з участю батьків.</p> <p>Створення освітньо-культурного середовища у початковій школі, організація соціально-педагогічної співпраці з працівниками позашкільних закладів і центрів дозвілля.</p>

Значення соціально-педагогічної діяльності визначається сутністю й різнобічністю функцій, що покладаються суспільством на вчителя та відображають структуру відповідної діяльності.

Функціональний аналіз СПД уможливив виокремлення російськими вченими таких її функцій: діагностична, прогностична, посередницька, корекційно-реабілітаційна, охоронно-захисна, попереджувально-профілактична та евристична [16, с. 25]. В сучасній школі набули поширення нетрадиційні функції його діяльності (психотерапевтична, психологічного захисту, компенсації тощо) (А. Добрович, С. Попова та ін.) [7; 14]

На основі аналізу наукових досліджень у галузі соціальної педагогіки згаданих зарубіжних і відчизняних учених (А. Капська, С. Пальчевський, Д. Пенішкевич, В. Поліщук, Н. Сейко, Л. Тимчук та інших), нами виокремлено функції соціально-педагогічної діяльності, що визначають її змістове наповнення з урахуванням особливостей роботи вчителя в початковій школі:

- *комунікативна* – полягає в налагодженні соціальної взаємодії особистості учня з учасниками навчально-виховного процесу в мікросоціумі;

- *організаторська (управлінська)* – характеризує соціально-педагогічну діяльність з погляду соціального менеджменту, що полягає в структуруванні, плануванні, розподіленні різних видів діяльності, координації роботи з різними соціальними інститутами; управління соціокультурним вихованням учня в умовах відкритої соціально-педагогічної системи;

- *прогностична* – означає передбачення вчителем результатів своєї діяльності;

- *діагностично-корекційна* – полягає у своєчасному виявленні соціальних аномалій у конкретному мікросоціумі, формуванні та вдосконаленні суспільно значущих якостей особистості, створенні умов для участі в житті суспільства;

- *попереджувально-профілактична* – має метою запобігання асоціальним явищам і вчинкам, створення належних умов для формування соціально активної особистості;

- *соціально-терапевтична* – спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем вихованців у мікросередовищі;

- *доброчинна* – надання морально-психологічної та матеріальної підтримки особі чи соціальній групі, що її потребують;

- *дидактично-виховувальна* – спрямованість СПД на формування та розвиток особистісно значущих цінностей для успішної соціалізації в умовах соціально-педагогічної системи;

- *навчально-методична* – передбачає розроблення відповідних рекомендацій щодо змісту, форм, методів і технологій СПД; способів соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки неповнолітніх; активізація педагогічного потенціалу соціуму.

У підготовці майбутнього педагога до практичної реалізації визначених функцій у нашому дослідженні здійснено акцент на тому, що людина як суспільна істота є не лише суб'єктом предметно-практичної діяльності, а й не меншою мірою духовної діяльності (пізнання, мотивування, оцінювання, емоційне

переживання тощо). Тому виокремлюємо *світоглядну* функцію СПД, що виявляється у свідомому самовизначенні людини на основі соціального та індивідуального досвіду задля гармонізації взаємовідносин із природою та суспільством.

Світоглядна позиція учня у майбутньому є визначальною у його соціальному житті, передусім духовному. Адже, як зазначає Р. Арцишевський, сучасна загальна освіта зорієнтована передусім на підготовку учнів до *природоперетворювальної* (матеріально-виробничої) діяльності, відтак, недостатньо уваги приділяється *суспільноперетворювальній*, й особливо *людинотворчій*, діяльності [1, с. 53]. Наголошуючи на потребі світоглядної освіти, завдяки якій “людина усвідомлює свій нерозривний зв'язок зі світом і буттям людства”, формування світогляду особи вчений розглядає як “найвищий рівень її духовного становлення і розвитку”, чинника, що прискорює досягнення соціальної зрілості [Там само, с. 54].

Світоглядно-педагогічний складник Г. Васянович вважає основою професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [4, с. 314-320]. У педагогічній науці також зустрічаємо поняття “світоглядне становлення особистості”, “світоглядна культура вчителя”, “світоглядні орієнтації” тощо.

Отож, зміст світоглядної функції СПД учителя визначаємо як формування внутрішнього світу школяра, розвиток передусім його духовно-естетичних цінностей, а також інтелектуального потенціалу та емоційно-вольової сфери тощо.

У руслі нашого дослідження розглядаємо теоретико-пізнавальні та прикладні функції СПД (Рис. 1).

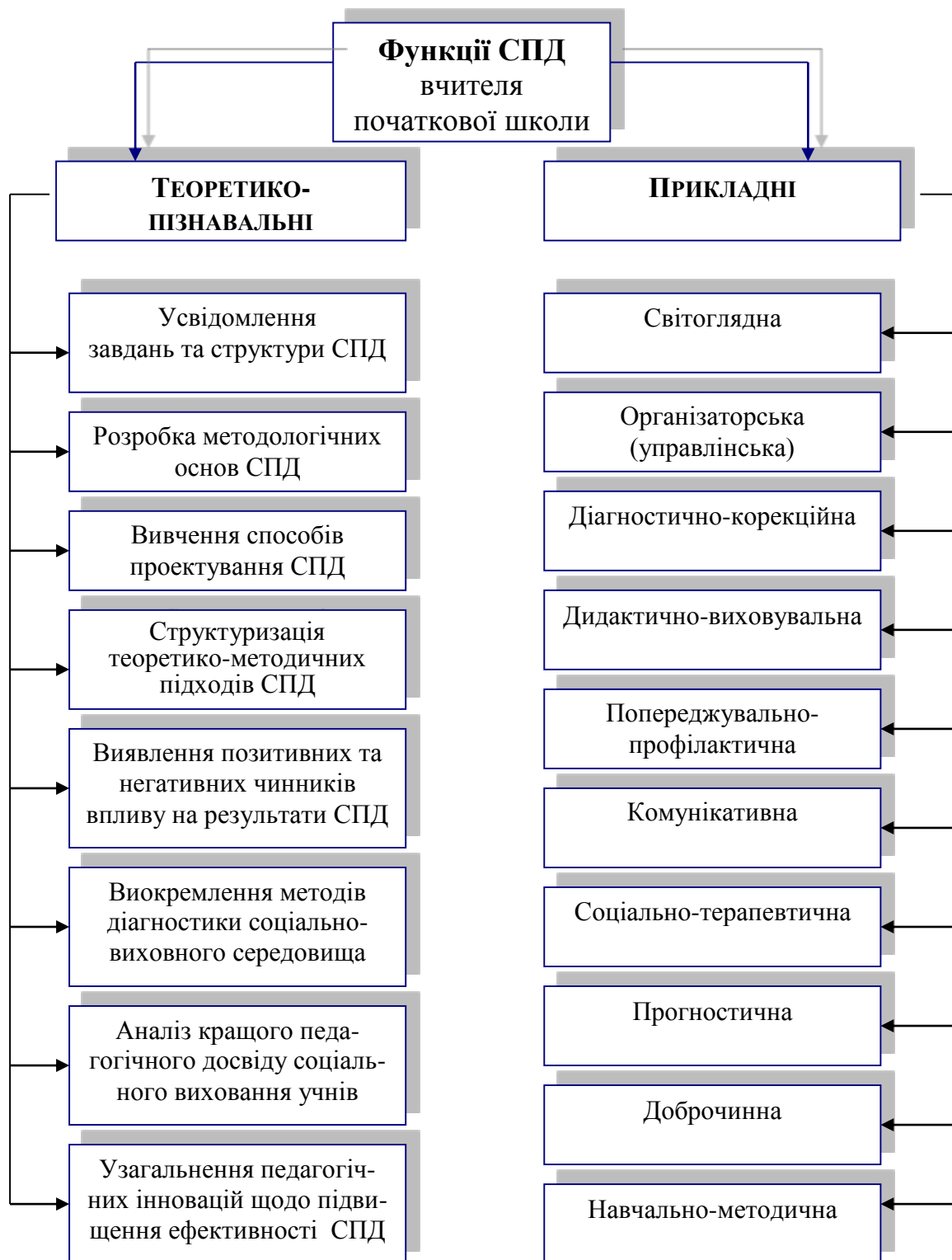

Рис. 1. Функції соціально-педагогічної діяльності вчителя початкової школи

Теоретико-пізнавальні функції СПД зводяться до методологічного осмислення її завдань, змісту, структури, технологій, теоретичних підходів,

діагностичних методів тощо. Робота вчителя початкових класів здебільшого передбачає реалізацію *прикладних функцій* СПД (комунікативну, організаторську, діагностично-корекційну, дидактично-виховувальну, попереджувально-профілактичну, світоглядну, соціально-терапевтичну, прогностичну, добродійну та навчально-методичну) у соціально-виховному середовищі школи як відкритої соціально-педагогічної системи.

У професійній підготовці майбутнього вчителя до соціально-педагогічної діяльності важливо акцентувати на особливостях реалізації виокремлених функцій в умовах початкової школи як відкритої соціально-педагогічної системи. Адже соціалізація дітей у молодшому шкільному віці характеризується специфічними явищами, зокрема актуалізується потреба учнів реально брати посильну участь у суспільному житті, прилучатись до дитячої субкультури, опанувати певні соціальні ролі тощо. Особливістю опанування ними соціокультурним досвідом відбувається надто емоційно, в результаті чого “емоційні аспекти соціального становлення особистості в молодшому шкільному віці надзвичайно значущі” [5, с. 72]. Отож педагогічне нехтування соціально-культурними потребами учнів початкових класів, їх життєвим досвідом часто призводить до деформацій особистісного розвитку, що відбувається латентно, тому й здебільшого не усвідомлюється вчителями й батьками. Відтак, за нашими спостереженнями, більшість девіацій у поведінці підлітків беруть свій початок у школі першого ступеня й виникають на ґрунті їх зовнішнього благополуччя. Аналогічно можна стверджувати і про обдарованість чи лідерство, що часто залишаються непоміченими в початковій школі. Такі типові ситуації істотно впливають на зміст і характер СПД вчителя, а також систему його професійної підготовки.

Однією з ключових соціально-педагогічних категорій є методи виховання як предмет соціальної педагогіки. Метод – це “спосіб побудови й обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів і операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності” [6, с. 486]. Методи виховання – це “науково обґрунтовані загальні способи педагогічно доцільної суб’єкт-суб’єктної взаємодії

всіх учасників виховного процесу, спрямовані на досягнення мети виховання” [3, с. 488].

Методи соціокультурного виховання молодших школярів визначаємо на основі загальної класифікації методів виховання, розробленої В. Стастьоніним: методи формування свідомості особистості (бесіда, метод прикладу); методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, метод вправ, створення виховувальних ситуацій); методи стимулювання поведінки й діяльності (заохочення, покарання, змагання); методи контролю, самоконтролю і самооцінки у вихованні (педагогічного спостереження, усного та письмового опитування, контрольних бесід, аналізу результатів творчої діяльності учнів тощо) [13, с. 105-123].

У групі методів стимулювання поведінки й діяльності С. Карпенчук виокремлює *методи емоційного стимулювання* позитивної соціальної поведінки, гармонізації психологічних станів у виховному процесі на основі триєдиного аспекту функціонування стимулу, що здійснює істотний вплив на свідомість (вербальні методи стимулювання), почуття та волю особистості [10, с. 210]. Адже почуттєво-емоційна сфера слугує основою, на якій формуються свідомість, почуття й воля учня, тому дієвим аспектом соціально-виховної діяльності вчителя вважаємо “регулювання” духовного світу дитини, формування в неї позитивних емоцій, настроїв, станів. До методів емоційного стимулювання соціально значущої поведінки учнів відносять, окрім змагання, заохочення й покарання, ще й вербальні методи стимулювання, гру, романтику. Саме ці методи вважаємо визначальними у соціально-педагогічній діяльності з молодшими школярами, в “Я-концепції” яких, за І. Зязюном, домінує “Я-емоційне”, а “психіка... базується на швидкій взаємодії емоції і поведінки” [8, с. 16].

В сучасній педагогічній науці найбільш поширеною, вважає А. Бойко, є класифікація методів виховання за основною метою і завданнями виховного процесу: 1) методи формування свідомості й ціннісних орієнтирів особистості (методи переконування, позитивного прикладу, ціннісно-сміслових настанов і порад); 2) методи формування позитивного досвіду поведінки у процесі

діяльності вихованців (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, вправлення, доручення і под.); 3) допоміжні методи, стимулювання поведінки і діяльності вихованців (заохочення, покарання, змагання, підтримка прагнень і домагань особистості, орієнтація на перспективу); 4) методи самовиховання (самоаналіз, самооцінка, самонаказ, самоконтроль, самокорекція) [3, с. 489-490].

Окрім традиційних методів виховання учнів в умовах шкільного мікросоціуму, виокремлюють й інші групи методів, з допомогою яких учитель здійснює реалізацію функцій соціально-педагогічної діяльності: *психологічні* (методи психодіагностики, психотерапевтичні та психокорекційні методи, психологічне консультування), *соціологічні* (спостереження, методи опитування, аналізу документів, експертна оцінка, біографічний метод) та *соціально-педагогічні* (аналіз соціуму, метод вуличної роботи та “рівний-рівному”) [2, с. 68].

На основі узагальнень різних підходів щодо класифікації методів соціальної роботи як складової соціально-педагогічної діяльності О. Карпенко виокремлює такі групи спеціальних методів соціальної роботи: організаційні або адміністративні (регламентування, нормування та інструктування), соціально-економічні (моральне заохочення клієнта, соціальний патронаж, допомога в побутовому обслуговуванні), педагогічні (загальнопедагогічна класифікація методів виховання), психологічні (тестування, спиходрама, соціально-психологічний тренінг, психотерапія) та соціологічні (анкетування, спостереження, біографічний метод та інші) [9, с. 36-38].

Відповідно до мети призначення З. Шевців групує методи соціально-педагогічної діяльності таким чином: *методи дослідження* (спостереження, соціологічні методи, вивчення передового педагогічного досвіду, моделювання, педагогічний експеримент, метод соціометрії та ін.); *методи соціального виховання* (методи формування свідомості, методи організації діяльності та методи стимулювання діяльності); *методи соціально-психологічної допомоги* (психологічне консультування, аутотренінг, симуляційні ігри (ділові та рольові), *психологічні*, а також *спеціальні* – патронаж, супровід, тренінг, медіація тощо) [18, с. 29].

Як бачимо, в сучасній науці немає єдиного підходу до класифікації методів соціально-педагогічної діяльності, зокрема методів соціокультурного виховання. Якщо, приміром, до педагогічних методів (методів соціального виховання) належать методи контролю, самоконтролю і самооцінки у вихованні, то виокремлення соціологічних методів, які дозволяють зібрати необхідну інформацію про учнів чи їхніх батьків, є фактично дублюванням. Більше того, метод аналізу соціуму, який віднесено до соціально-педагогічних, на нашу думку, доречно приєднати до цієї ж четвертої групи методів виховання. Окрім того, педагогічні, соціологічні та психологічні методи не існують у “чистому” вигляді, оскільки будь-який метод виховання, наприклад, бесіда чи доручення, передбачає використання низки психологічних прийомів соціально-педагогічного вивчення учнів, їхньої взаємодії в соціумі, індивідуально-психологічних особливостей тощо.

Характеризуючи класифікації методів соціально-педагогічної роботи, доходимо до висновку, що більшість із них орієнтовані на фахову діяльність соціального педагога. У нашому дослідженні в основному послуговуємось загальновідомою в педагогіці класифікацією методів виховання (Ю. Бабанський, В. Сластьонін, С. Карпенчук та ін.), приведену вище, адаптувавши її до соціально-педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Відповідно до обраних методів добирають *форми соціально-педагогічної діяльності*, які трактуємо як зовнішнє виявлення процесу її організації на основі взаємодії вчителя та учнів. Не вдаючись до детального аналізу класифікації форм у соціальній педагогіці (О. Безпалько, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Міщик, З. Шевців), оскільки їх визначають за різними критеріями (кількісним складом учнів, напрямками діяльності, характером її змісту та складністю побудови тощо), схилиємось до загальнопедагогічної класифікації за кількістю охоплених відповідною діяльністю учнів:

- масові (залучення до діяльності значної кількості учнів, батьків та інших представників громадськості – митців, священників, співробітників правоохоронних органів, соціальних служб для дітей та ін.);

- групові (робота з усім класом, спільне виконання учнями соціально-педагогічних завдань);

- мікрогрупові (робота з сім'єю чи невеликою групою учнів класу, що об'єднані за інтересами на паритетній основі);

- індивідуальні (робота з окремим учнем чи батьком).

Визначальним щодо форм соціально-педагогічної діяльності є зміст. Тому їхнє якісне оновлення повинно здійснюватись синхронно, оскільки наповнення новим змістом старих форм призводить до виникнення суперечностей, гальмування інноваційних процесів у соціально-педагогічній системі тощо. Зміст діяльності – це варіативна сукупність уявлень про довершену особистість майбутнього, а його форма, що слугує відображенням способу організації та існування предметів (явищ) навколишнього світу, – завжди консервативна, інваріантна, оскільки спрямована на реалізацію виокремленого змісту, що містить ціннісні смисли.

Як і методи, форми організації соціально-педагогічного процесу поділяють також на *словесні (вербальні)* – бесіди, розповіді, круглі столи, батьківські конференції, збори; *наочні* – відвідування музеїв, театрів, картинних галерей, тематичних виставок, кінотеатрів та *практичні* – ігри, конкурси, суспільно значуща праця, екскурсії тощо.

Тому в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів наголошуємо, що методи, засоби та форми соціально-педагогічної діяльності надзвичайно різноманітні. Однак виокремлення у соціально-виховному процесі форм, засобів і методів – явище умовне: “Залежно від того, з яких позицій розглядати окремі фактори виховного впливу, їх можна віднести або до засобів, або до форм. Якщо брати за основу їх змістовну сторону, то це, безперечно, засоби виховання, якщо ж брати організаційно-технічні моменти, то вони виступають як форма. Наприклад, кіно є і засобом виховання, і формою його організації” [12, с. 123]. Бесіда виступає одночасно формою організації соціально-педагогічного процесу, його засобом і методом. З огляду на це, не акцентуємо увагу на чіткому розмежуванні компонентів соціально-виховної взаємодії вчителя

з учнями, їхніми батьками, соціальним педагогом, психологом, іншими працівниками школи чи соціальних служб.

Висновки. Сучасні стратегії професійної освіти на передній план ставлять істотно нові вимоги до процесу й результатів соціального становлення зростаючої особистості: традиційна педагогічна парадигма орієнтує навчально-виховний процес початкової школи на спеціально створені моделі соціально-виховного впливу на учнів, а популяризація та розвиток гуманістично-антропологічної концепції головним пріоритетом визнає особистість у всій її цілісності й неповторності. Розглядаючи початкову школу як відкриту соціально-педагогічну систему, виокремлюємо теоретико-пізнавальні та прикладні функції майбутнього вчителя, що визначають теоретико-методичні засади його соціально-педагогічної діяльності.

Чіткий змістово-функціональний механізм професійної підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності уможливорює формування мікросередовища початкової школи з високим виховним потенціалом, відповідно наслідком низького рівня чи асоціальної спрямованості цього ж середовища слугує невизначеність соціально-виховних пріоритетів, суперечливі підходи їхнього практичного здійснення, відображення консервативних принципів осмислення цілей соціально-педагогічної сфери та відповідних технологічних аспектів їх реалізації.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в обґрунтуванні й розробленні теоретико-методичного й організаційного супроводу професійної підготовки майбутніх фахівців до використання сучасних соціально-педагогічних технологій у моделюванні соціокультурного середовища навчальних закладів різних типів.

Список джерел

1. Арцишевський, Р. А. Світоглядна освіта в умовах переходу до інформаційного суспільства [Текст] / Р. А. Арцишевський // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 т. Т. 2 : Дидактика, методика, інформаційні технології. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 45–66.
2. Безпалько, О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл] [Текст] / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Бойко, А. М. Методи виховання // Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 488.

4. Васянович, Г. Модернізація педагогічної освіти як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя початкових класів [Текст] / Г. Васянович // Вибрані твори : зб. наук. праць : в 6-ти т. Т. 6. – Львів : Сполум, 2012. – С. 314-320.
5. Голованова, Н. В. Соціалізація молодшого школяра як педагогічна проблема [Текст] / Н.В.Голованова. – СПб. : Спеціальна література, 1997. – 192 с.
6. Гончаренко, С. У. Метод // Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 486
7. Добрович, А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения : книга для учителей и родителей [Текст] / А. Б. Добрович. – М. : Просвещение, 1987. – 207 с.
8. Зязюн, І. А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності [Текст] / І. А. Зязюн. // Естетичне виховання дітей та молоді : теорія, практика, перспективи розвитку : збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – с. 14-22.
9. Карпенко, О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія [Текст] / О. Г. Карпенко / за редакцією С. Я. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с
10. Карпенчук, С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник [Текст] / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – 304 с.
11. Костеловский, В. Принцип [Текст] // Философская энциклопедия : в 5 т. Т. 4 / гл. ред. Ф.В.Константинов. – М. : Изд.-во "Советская энциклопедия", 1967. – С. 365.
12. Мартинюк, І. В. Національне виховання : теорія і методологія [Текст] : методичний посібник / І. В. Мартинюк. – К. : ІСДО, 1995. – 160 с.
13. Педагогика : учебное пособие для студентов пед. ин-тов [Текст] / Ю.К. Бабанский, В.А. Слостенин, Н. А. Сорокин и др.; под. ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
14. Попова, С.И. Профессиональная подготовка педагога к реализации психотерапевтической функции в воспитании школьника [Текст] / С. И. Попова // Автореф. дисс... канд. пед. наук. – М., 1995. – 17 с.
15. Соціологія : словник термінів і понять [Текст] / за заг. ред. Біленького Є. А. та Козловця М. А. – К. : Кондор, 2006. – 372 с.
16. Социальная педагогика : курс лекций [Текст] / под общ. ред. М. А. Галагузовой. – М., 2000. – 416 с.
17. Социальная педагогика : учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений [Текст] / под ред. В. А. Никитина. – М., 2000. – 272 с.
18. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник [Текст] / З. М. Шевців. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.